

En kraj so nekdanji Rimljani imenovali Karnia, po naše Krajna. Letá kraj je obsegel današnja Furlanijo in Goriško knežijo. Da je ta kraj bil nekdanj krajnski, zraven imena Karnija še dandanašnji ostanki slavenskega naroda po Furlaniji spričujejo.

Drugi kraj je bil Japidija, to je, današnji Kras, Istra, Čičarija, Pivka, Menišija.

Tretji kraj je bil Liburnija. Le-sem je spadalo kar je dandanašnji okoli Senjske Reke. „Novice“ v 35. listu leta 1846 (iz „Mitth. des hist. Ver. für Krain Nr. 8) so opomnile, da je bila Kranjska dežela nekdanj veliko večja kot zdaj; da sta bila v začetku 16. stoletja tudi Reka in Trst z Istro vred pod Kranjskim vodstvom.

Četrti kraj je bil en kos Norika (Noricum), to je, današnje Gorenjsko.

Peti kraj, to je današnje Dolensko, je bil en kos Panonije.

V toliko krajev razdeljeno deželo so po vsi pravici Krajnsko ali Krajna imenovali. Latinševalci so pozneje iz „Krajna“ napravili ime Carniola, ali kakor jo Lunemannov „deutsch-lateinisches Handwörterbuch nach Schellers Anlage bearbeitet. Leipzig 1826“ imenuje, Carniola. Letó je zmanjševalno ime kakor „filiola“ hčERICA od „filia“ hči.

Da jo latinševalci zmanjševalno imenujejo, ni se čuditi; saj je na pol manji, kot je bila nekdanj.

Politične stvari.

„Vojske je treba, in vojska mora priti.“

Ta jako tehtni in osupljivi izrek najdemo v brošuri, ki je pod naslovom „Betrachtungen über die Organisation der österreichischen Artillerie“ (premišljevanja o uredbi Avstrijskega topničarstva) na Dunaji na svetlo prišla. Kakor je brati v časnikih, je oče te brošure nadvojvoda Ivan Salvator, obristlajtenant pri topničarstvu, vojak z dušo in telesom; ker je pa nadvojvoda, dasiravno praktično izobražen viši častnik, še le 22 let star, se obče misli, da je on brošuri le boter, za katerem se skriva pravi oče nadvojvoda Albrecht.

Naj pa si bo, kakorkoli, istina je, da je brošura prišla iz cesarjeve rodovine in deloma zarad tega, deloma pa zavoljo političnih misli, ki so v nji izražene, trešila v ustavoverski tabor kakor bomba. Ustavoverci in prusaki so bili po nji tako osupnjeni, omamljeni, da so sprvega kar omolknili; ko so pa zopet prišli do sape in spoznali, da jim bomba ni odnesla glav, so jo skušali gasiti s tem, da so ime pisatelja zamolčali; ko se je pa vendar-le zvedelo, da je bomba bila vržena iz najvišega kroga, so jej skušali moč vzeti s tem, da so se nanašali na mladost pisateljevo, češ, „kaj vé tak mladič o političnih razmerah Avstrijskih!“

Brošura, ki je v kratkem doživela že drugi natis, spada v dva dela: v strogo vojaško-strokovnjaški in v politični del. Prvega, ki povdarja posebno to, da se mora ločiti navadno topništvo od onega za trdnjave ter vtrditi meja Avstrijska zlasti proti Pruski s trdnjavami, ki bi potrebovale 5115 topov, — hvalijo v razumnih vojaških krogih kot mojstersko strokovnjaškega, ki je pa namenjen le bolj vojaškemu občinstvu, tedaj se mi ne bomo dalje z njim pečali; velike važnosti in pomenljivosti za nas in za vsakega Avstrijanca pa je drugi del, ki se spusti v premišljevanje sedanjih razmer Avstrijskih in zdaj vladajočega sistema. Predno dalje o tej brošuri spregovorimo, naj podamo svojim bralcem odlomek iz družega dela, ki se tako le glasi:

„Ko so prišli do prepričanja, da si interesi Avstrije in Rusije niso nasprotni in ko so se po prijateljskem približanju vsa „nesporazumljenja“ (pomote) poravnala, se je tudi na radost vseh Avstrijskih domoljubov ustavilo vtrjenje Přemysla. Naj bi se pa tudi približanje k Rusiji vtrdilo s trajno zvezo zidano na spoznanje vzajemne koristi, kajti le v tem je poročstvo srečne prihodnosti monarhije. V vojniškem oziru je zveza z Rusijo toliko, kakor zavarovanje hrbta; kam se imamo obrniti s čelom, to je določno izrečeno.“

Po pisateljevih in vsacega pravega Avstrijana mislih mora tedaj Rusija nam biti naslomba, čelo pa moramo obrniti tje, od koder nam preti nevarnost, in to je Pruska.

„Vkljub vsemu zagotavljenju prijateljstva — razpeljuje pisatelj dalje — nam mora biti to popolnoma jasno, da se bližnje Prusko-nemško kraljestvo skuša na vse kraje razširjati in s tem preti celoti naše monarhije. Druženje in prisvajanje dežel na podlagi narodnosti je postalo kopito, po katerem se zdaj države kujejo, in to je gotovo bil nagib velikim vojskam novejšje dōbe. Kdo bi se pri tem takem vbratil opravičene skrbí gledé naše drage, pa nesrečne domovine?“

Potem toži pisatelj, da se v Avstriji vse, kar je mogoče, zgodi, da bi se uničil vpliv onih, ki si prizadevajo raztrgati one mreže, katere se iz Pruskega čez Avstrijo mečejo; pa vkljub vsemu zatiranju je vendar še mnogo Avstrijskih domoljubov, ki bodo zabranili, da bi se vresničilo to, kar zunanji sovražniki tako radi trdijo, namreč:

„Razpad Avstrije je le še vprašanje zaradi časa in za to ni treba nobene vojske.“

„Vojske je treba — pa trdi pisatelj — in vojska mora priti, ker se našim sosedom sline cedé po krasni deželi ob Donavi in je Nemčije mejam treba razširiti se tudi proti vzhodu. Kakor se je Avstrija od nekdanj že potezala za svoje dobro pravo, tako se bo borila vselej za svoj obstanek. Potem veljá zadnji odločilni boj. Naj bi se čas, kar ga je še do tje, vporabljal za to, da se vsaj prvi pogoji srečne brambe vstvarijo.“

Tako piše nadvojvoda. Tedaj tiste misli, zarad katerih so bili Čehi, smo bili mi Slovenci in drugi Slovani preganjani, psovani in zatirani, tedaj prav tiste misli so prodrle zdaj v najvišem krogu. Nadvojvoda vidi srečo in obstanek Avstrije le v trdni zvezi z Rusijo, on spozná, da na severu preži zmaj, ki čaka le ugodnega trenutka, da bi hlastnil po Avstriji ter jo pogoltnil vso ali bi ji vsaj odtrgal najlepši kos. Pruska pa tudi potrebuje za svoj obstanek vse Nemce, mora jih zediniti tudi, kar jih je na Avstrijski zemlji, sicer ji ni prihodnost zagotovljena. Zato si pa že zdaj pripravlja terên, na katerem bi jej bil zagotovljen srečen izid vojske. Kakor kača prevleče svojo žrtev s polzko slino, jej polomi rebra in kosti, predno jo požre, tako si pripravlja Pruska Avstrijo za plen. Po krajinah Avstrijskih se širi Prusaška kuga, dobrika se Magjarom; tako bi bila Avstrija kmalu prevlečena s Prusko slino in bi naglo smuknila zmagu v žrelo, zlasti če bi se Magjari pridobili in tako bile tudi kosti Avstrije polomljene.

Kdaj že je vsa opozicija s sedanjim pogubljivim sistemom nezadovoljnih Slovanov — izvzemši vešaste Poljake — slutila in spoznala to nevarnost ter opominjala k previdnosti nasproti Pruski! Al niso je poslušali, marveč očitati jej sovraštvo do nemškega naroda.

No, kaj pa zdaj, ko iz najvišega kroga, iz ust

nadvojvode, uda cesarske družine, zadoni isti glas! Ali bodo tudi Avstrijanskemu nadvojvodi očitali sovraštvo do nemškega elementa?

Resnica oči kolje. Zato je pa tudi po prusaško-ustavovernih krogih vsled te brošure nastal grozen krik in vriš, kakor med krokarji, ki so se spustili nad ranjeno žival, kedar pride lovec in vstrelí med nje. In nasledek tega krika nevolje in oplašenosti prusaške je menda, da je bil nadvojvoda od topničarskega polka premeščen k pešcem. Pa naj bo! S svojo neprestrašeno, ponosno, resnično, po iskrenem domoljubju mu narekovano besedo si je pridobil spoštovanje vseh pravih Avstrijanov, ki nočejo, da bi Avstrija kedaj postala Pruska provincija, zbudil jim je nado boljše prihodnosti, kajti dokler so si svesti, da ima Avstrijska armada v svojih vrstah še take, gotovo za vodstvo poklicane domoljube in bistre glave, ne more poginiti in Pruski orel bo, zagnavši se proti njej, pobit na tla padel.

Slovstvene stvari.

Nove knjige.

(Konec.)

Kar se tiče omike Slovakov, govori naš pisatelj o plemenitnikih, meščanih in kmetih. Plemenitašev ne hvali, temveč pa hvale vé prostemu narodu na kmetih, ki, čeravno so ljudske šole še jako slabe in pod sedanjimi dobro plačanimi krajnimi šolskimi svetovalci še bolj rakovo pot gredó, vendar skrbi za izobraženje mladine svoje po družih potih; priča temu je to, da vsako leto čedalje več časnikov in drugih knjig v maternem jeziku med ljudstvo dohaja.

V ljudskih in meščanskih šolah je učni jezik slovenski; one so v vsi deželi edine naprave, v katerih se Slovak izreja v narodnem jeziku. Nekateri učitelji pa so tako slabo plačani, da na leto in dan komaj 100 gl. dohodka imajo. V Slovakiji so sicer tudi državne gimnazije; al one niso učilišča na narodni podlagi, ampak le magjaronske naprave z namenom, da Slovak zgubi in zataji narodnost svojo.

V teh gimnazijah je celo v krščanskem nauku učni jezik magjarski. Le v treh gimnazijah se uči slovnica slovenska; al tudi v teh gimnazijah ta nauk ni obliigaten nauk. Pogumen mora biti Slovak, ki si upa svojega sina v teh šolah za Slovenca vpisati. To je bil vzrok, da so Slovaki nabirali grošičev za napravo 3 narodnih gimnazij, al brž so postale te gimnazije magjaronom tak trn v peti, da so zagnali krič, da te gimnazije panslavizem gojijo v srcu mladine in visoka magjaronska vlada ukazala je te gimnazije zatagadel v preiskavo vzeti, čeravno je preiskovalna komisija našla, da ste gimnaziji v Turec St. Martinu in Znyo-Klostru vse hvale vredni in nikakoršnega panslavizma sumljivi, ste se vendar po ministerskem ukazu morali za letošnje šolsko leto zapreti. Še huja pa se je pripetila gimnaziji v Veliki-Revuci.

Jako zanimivo je to, kar učeni pisatelj pripoveduje o slovstvu (literaturi) Slovakov. Izprva so Slovaki čitali le knjige v českem jeziku, kateremu je narečje Slovakov podobno kakor brat bratu. Še le pozneje so začeli Slovaki svoj narodni jezik bolj izobraževati. Prvo poskušnjo za izdavanje knjig v slovenskem (slovaškem) jeziku je izmed strani katoliških Slovakov naredil Anton Bernalok leta 1788—1791; L. Šturu pa gre izmed protestanskih Slovakov velika zasluga za povzdigo slovenskega jezika med Slovaki leta 1845.

Ker pa niti Bernalokova niti Šturova slovnica ni

stala na filologični podlagi, je Martin Hatala leta 1850, sedaj profesor slovanskega jezika na vseučilišču v Pragi, izdelal slovensko slovnico po filologičnih principih; njegova slovnica veljá sedaj sploh v literaturi Slovakov.

Leta 1863 so Slovaki osnovali slovstveno društvo, kateremu so imé dali „Matica slovenska“. Število družbenikov znaša sedaj 900, ustanovniki plačajo po 100 gold., pravi udje pa po 50 gold.; kapital matičin znaša 73.000 gold. Da ta narodni zavod pisano gledajo Magjari, razume se samo po sebi; 29. grudna 1874 l. je prišel policijski inkvizitor Ludovik Jekelfalussij iz Pešta preiskavat nedolžno to literarno društvo. Poleg Matice slovenske se je ustanovila za izdavanje katoliških pobožnih knjig v Trnovem neka druga družba pod imenom „Spolok sv. Vojtecha“, ki šteje čez 2000 družbenikov s 40.000 gold. kapitala. Al tudi to družbo preganjajo Magjari z vso silo; ko so se družbeniki 26. in 27. septembra 1870 v Nitri v občni zbor zbrali, so bili zasramovani po surovi navadi divjih Magjaronov.

Časnikov imajo Slovaki 9; ti so: „Národné Noviny“, „Slovenske Noviny“, „Hlásnik“, „Orol“, „Katholické Noviny“, „Konfessionalna Škola“, „Obzor“, „Rarašek“ in „Priateľ ľudu“. Ker imajo ti časniki v narodnem obziru vpliv na ljudstvo, zato skuša magjarska vlada kratiti ta vpliv in zato izdaja časnik „Svornost“, ki pa bo menda kmalu šel rakom žvižgat, kakor so šli prejšnji njeni časniki „Krajan“, „Koruna“ in „Vlastenec“.

Naši dopisi.

Iz Istre 14. sveč. — Še se nam niso posušile gorke solzice, ki smo jih pretakali nad prezgodnjo smrtjo izvrstnega rodoljuba dr. Coste, pa nam prinese nemila osoda drug težek udarec: premili so ljubljani naš škof Jernej Legat, Tržaško Koperski v Trstu 12. dne t. m. v 68. letu svoje starosti! Pretrpeli so umrli mnogo britkosti posebno zadnja leta, v kojih so se teptale vse pravice do Boga in bližnjega. Da so bili rajni škof nam Slovencem v Istri zvest podpornik in značajan zagovornik, čutili bomo še bolj zdaj, ko jih več ne bo. Zato kličemo vsi Savrini v Istri: Naj bo zemljica lahka ljubljenu Pastirju!

V Gorici 13. febr. — Imel sem priliko videti (pri Köke-u na Dunaji) že skor dodelani novi zemljevid naše dežele Goriške, ki ga je narisal naš premisljivi in tihodelavni okrajni šolski nadzornik (Goriškega in Sežanskega okraja) gosp. Franc Vodopivec. Delo je tako krasno, da se malokatera dežela s takim zemljevidom ponaša. Tiska se na deželne stroške in se šolam in županijam brezplačno pošlje. S tem pa ne bo občinstvu še vstreženo. Zemljevid bi moral viseti v vsaki gostilnici in kolikaj čedni krčmi, pa tudi v privatnih hišah bi sobe lepo kinčal. Sramota je za tisuč in tisuč — tudi omikanih ljudi — ki ne le ne vedó, kje je na pr. ta ali ta domači kraj, temuč, ki še celó ne vedó, da se v naši deželi kraj tega imena nahaja! Tudi šolska mladina se prej uči, kje je Peking ali pa Carigrad, ko Kobarid ali Oglej. Imena na novem zemljevidu so v slovenskih krajih pravilno slovenska (italijanska in nemška so dodana v manjšem tisku le glavnim krajem, kateri zraven slovenskega tudi tuje imé imajo, na pr. Cerkljano, — Circhina, Kirchheim — in to zavoľjo Lahov, ker je zemljevid občno-deželni). — Prve dni t. m. je bila na tukajšnji deželni kmetijski